

НОВИ ИЗСЛЕДВАНИЯ В ОБЛАСТТА НА БЪЛГАРСКАТА И СЛАВЯНСКАТА ЕТИМОЛОГИЯ И НА БЪЛГАРСКАТА ЕТИМОЛОГИЧНА ОНОМАСТИКА

ХРИСТИНА ДЕЙКОВА, ТАТЯНА АЛЕКСАНДРОВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

h.deykova@ibl.bas.bg, t_alexandrova@mail.bg

През 2024 г. се навършват 90 години от рождението на проф. д.ф.н. Тодор Ат. Тодоров (1934 – 2012). По повод годишнината списание „Български език“ подготви този специален брой, посветен на проф. Тодор Тодоров.

Забележителната 40-годишна научна кариера на проф. Тодор Тодоров в Института за български език е посветена изцяло на българската етимология и на *Българския етимологичен речник*. Той е дългогодишен автор, редактор и ръководител на този фундаментален академичен труд за произхода на българската лексика. Личният му принос за изработването на това многократно издание е значителен – автор е на близо 1200 печатни страници от излезлите досега осем тома. Негово дело е и една *Инструкция за съставяне на БЕР*, използвана и до момента при работата върху *Речника*. Съредактор е на т. V (1996), т. VI (2002) и т. VII (2010 г.) и отговорен редактор на т. VII. Като се има предвид и това, че през последните седемнадесет години от живота си той ръководи изцяло работата върху *Българския етимологичен речник*, с пълно право можем да кажем, че проф. Т. Тодоров посвети цялата си научна кариера на това колективното дело, в което са вложени огромните му знания и безспорният му етимологичен талант.

Успоредно с всеотдайната работа върху *Българския етимологичен речник* до последните си дни проф. Т. Тодоров редовно публикува етимологични статии в наши и чужди издания. Библиографията му наброява над 170 заглавия, вкл. две монографии (*Етимологични етюди. Произход на български думи*. София, 1994, и *Старобългарското анафорично местоимение и неговите новобългарски застъпници. Произход на формите*. София, 2002).¹ В трудовете му се обяснява произходът на българска общонародна и по-

често диалектна лексика, като всяка една негова разработка е принос към българската, славянската или балканската етимология. Той етимологизува успешно както голям брой български думи от домашен, славянски произход, така и думи от гръцки, турски, румънски и албански произход, с което допринася за разкриването и разграничаването на славянския и балканския пласт лексика в българския език.²

В броя са включени четири статии и едно научно съобщение от областта на българската и славянската етимология и две статии от областта на българската ономастика.

В своята статия „За етимологизацията на българска книжовна лексика“ Олга Младенова очертава задачите пред българските етимолози след завършването на *Българския етимологичен речник*, а именно да използват опита и изпробваната си методология за анализ на българската книжовна лексика като система. Авторката разглежда една категория проблеми на книжовния български език, които по обективни причини, свързани с гнездовия принцип на представяне на лексиката, не получават достатъчно изчерпателно обяснение в БЕР. Проблемите са илюстрирани с три етимологични етюда върху лексемите *минувам*, *минувач* и *минавам*; *ловец* и *ловджийски*; *готов* и *готвя*. Изводите на О. Младенова насочват към мястото на етимологията в тълковната лексикография като съвременен подход, обединяващ лексикалното тълкуване на думата с документация на нейната история и етимология.

Христина Дейкова в статията си „Отново за гнездовия принцип в *Българския етимологичен речник* (върху материал от етимологичното гнездо на бълг. *лих* < праслав. *lixъ)“ обсъжда проблеми, свързани с гнездовото организиране на славянски материал в *Българския етимологичен речник*. Представени са спецификите, произтичащи от съчетаването на гнездовия с лексемния принцип при разработването на речниковите статии. Върху примери от етимологичното гнездо на бълг. *лих* се илюстрират трудностите при разработването на разнородния в хронологично и ареално отношение материал. Въз основа на словообразователен и семантичен анализ се предлага по-различна интерпретация и друг начин на лексикографско представяне на част от производните.

В статията си „Из западнославянската диалектна етимология (словаш. диал. *prefendovat'*, *prefentovat'*, чеш. диал. *profentovat'* и др.): за използването на т. нар. комплексна ситуация в етимологичната практика“ Любор Кралик разглежда произхода на някои словашки и чешки диалектни глаголи. За словаш. диал. *prefendovat'*, *prefentovat'*, *prefendývat'*, *profentovat'*, *profendovat'* се предполага изходно **profetovat'* като заемка от лат. *prophētāre* (буквално ‘действам, постъпвам като пророк’). Авторът развива тезата, че разнообраз-

ната семантика на словашките диалектизми вероятно отразява различни аспекти от образа (като комплексна ситуация) на пророка, представен в Стария завет, а фонетично близките чеш. диал. *profentit'*, *profentovat'*, *profentýrovat'* *sa* може да се изведат от незасвидетелствано съществително **proferent* 'който се показва, представя, парадира', от лат. *sē prōferre* 'показвам се'.

В статията на Любов В. Куркина „За един тип вокални отношения в руски глаголно-именни образувания“ въз основа на глаголи, като: *мыть*, *мою* 'мия' (< праслав. *myti*), *крыть*, *крою* 'затварям, закривам' (< праслав. **kryti*), *ныть*, *ною* 'хленча, оплаквам се' (< праслав. **nyti*) се представя един особен тип вокални отношения в руския език, който е свързан със специфично руско отражение на свръхкратката редуцирана гласна в позиция пред *-j*. Този тип отношения се разглежда върху материал от руска диалектна лексика, като се предлага по-различно обяснение на някои редки, изолирани образувания в руските диалекти.

Материалът на Жана Ж. Варбот „Към етимологията на един български диалектизъм (бълг. диал. *насуне* като производно от праслав. **supti*, **sърр* 'сипя')“ предлага ново етимологично тълкуване на диал. глагол *насуне* '(за муха) наплювам, снасям яйца върху месо, риба', като го извежда от праслав. **nasupnōti* 'насипя', префигирана форма от гл. **supti*, **sърр* 'сипя', който няма непосредствени продължители в българския език.

Статиите от областта на българската ономастика са свързани с работата върху *Българския топонимен речник*. Привеждат се нови данни и се прави критичен преглед на предположенията за произхода и значението на разглежданите топоними.

Статията на Мая Влахова „За произхода и значението на три старинни селищни имена в България“ е посветена на проучването на произхода и значението на старинните селищни имена *Бабук*, *Алино* и *Бериево*. Анализирани са данните за селищната история и са ексцерпирани старинни записи на селищните имена от различни източници. На тази основа се излага виждането на авторката за произхода и значението на първото име и се предлага нов критичен поглед към публикуваните по-рано в научната литература предположения за произхода и значението на другите две имена, като се привеждат нови данни в подкрепа на дадено виждане.

Надежда Данчева в статията си „Още веднъж за произхода и значението на селищното име *Очуша*“ си поставя задачата да преразгледа предположенията за произхода на името, за неговата семантична мотивация, структура и словообразователни особености, като за целта прилага различни подходи на анализ: етимологичен, структурен, словообразователен.

Като се опират на утвърдена методология, публикуваните тук нови изследвания на български и чуждестранни учени обогатяват научното знание

в областта на българската и славянската етимология и на българската етимологична ономастика, което е най-добрият начин да се отдаде почит на делото на един от доайените в тази област – проф. д.ф.н. Тодор Тодоров.

БЕЛЕЖКИ

¹ Библиография на трудовете на Т. Ат. Тодоров от 1972 до 1993 г. е публикувана в сп. *Съпоставително езикознание*, XIX, № 1, 1994, 126–130, а от 1993 до 2004 г. – в *Съпоставително езикознание*, XXX, № 2, 2005, 164–170. Вж. още пълна библиография на трудовете на Т. Ат. Тодоров (до 2010 г.) в сп. *Балканско езикознание*, XLIX, № 1–2, 2010, 15–34.

² По-подробно за житейския и творчески път на Т. Ат. Тодоров вж. Селимски, Л. Тодор Атанасов Тодоров на шейсет години, сп. *Съпоставително езикознание*, XIX, 1994, № 1–2, 184–185; Кънчев, Ив. Ст.н.с. I ст. д-р Тодор Тодоров на шестдесет години, сп. *Български език*, XLV, 1995, № 1, 124–126; Дейкова, Хр. Ст.н.с. I ст. д.ф.н. Тодор Атанасов Тодоров на 70 години, сп. *Български език*, LI, 2004, № 4, 115–121; Dejkova, Hr. Le professeur d^r Todor Atanasov Todorov à 75 ans, сп. *Балканско езикознание*, XLIX, 2010, № 1–2, 5–14; Дейкова, Хр. Проф. д.ф.н. Тодор Атанасов Тодоров (1934–2012), сп. *Български език*, LIX, 2012, № 4, с. 86–92.

✉ Доц. д-р Христина Дейкова

Секция за българска етимология

✉ Доц. д-р Татяна Александрова

Секция за съвременен български език

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“

при Българската академия на науките

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България